

Secesijski hotel Central u Hrvatskoj Kostajnici

Navirivanje u Bosnu

*U*z glagole *viriti*, *naviriti se* uvijek ide i doza tajnosti, gotovo nepristojnosti: gledati skriven, zadovoljavati znatiželju iz prikrajka, sa skrovita mjesta, onako usput, zirkati. Tako sam se i ja navirila u dvije Kostajnice – tuzemnu i inozemnu.

»Do Bosne, te bližnje turske pokrajine, s priklopljenom sebi Hercegovinom i turskom Hrvatskom ima poštarskom cestom preko Petrinje do kostajničkoga kaštela više od 12 milja, a *Karlovčanom* je bliže turska granica *neg* Zagreb.« Tako počinje jedan od prvih putopisa u novijoj hrvatskoj književnosti, *Pogled u Bosnu ili Kratak put u onu krajinu, učinjen 1839-40. po Jednom Domorođcu* (1842). Taj bijaše Matija Mažuranić, »rukodjelski momak (kalfa), zanatnik«. Cesta preko Petrinje do Kostajnice nije više samo poštarska. No kad smo se njome uputili prvi put (1995., nakon vojne akcije »Oluja«), nije bila baš ni ugodno turistička. Kroz petrinjske i ostale usputne ruševine prolazasmo, u kostajničke stigosmo. Pust gradić na lijevoj obali Une. Tužan. Ružan. Izranjen. Una je uspjela ostati vjerna sebi – lijepa i čista. Rijekama je valjda dano da mogu pregrmjeti svakojaka čovjekova nedjela i dugo se odupirati njihovim razornim posljedicama. I Elba, Unina sjevernjačka posestrima, svojom je vodom još dugo oplakivala strahote nepotrebno (i nekažnjeno) savezničkog bombardiranja civila u Dresdenu, kao što je i Una gorjela 1941., kada je starojugoslavenska vojska pustila u nju goleme količine zapaljenog benzina iz skladišta kod Volinje. Stradanje na granici – »rat je, braćo, rat junaci, pušku hvataj, sablju paši« – rizik je koji se uračunava u rok graničarske (*grenacerske*) službe. Pa takvo mjesto nasele oni kojima će i ovakvi životni uvjeti biti bolji od onih iz kojih potječu. Ljudi bez posjeda. Obrtnici, rudari, vojnici. Dio grada zove se i danas Tirol. Prezimena njemačka. Drugi se zove Mađari, ne po

Ugrima, nego su tako Turci zvali Hrvate. U Kostajnicu su nekoć ljudi i dolazili, nisu iz nje samo bježali. Za francuske vlasti (1809-1813) bila je početak tzv. pamučnoga puta (od Ljubljane preko Petrinje). Imala je tri konzulata (austrijski, francuski i turski), a kamene Napoleonove piramide na starom drvenom mostu preživjele su sva razaranja u zadnjih 200 godina. Kostajnica je cijeli jedan svoj bok izložila rijeci, a s druge obale stizali su joj i u zadnjem (Domovinskom) ratu razorni darovi. Rane nakon »Oluje« bile su strašne. One koje su se vidjele. No one koje se nisu vidjele – ubijeni ljudi – bile su još strašnije. Kroz kaldrmastu ulicu stižemo do mjesta gdje je bila crkva sv. Antuna Padovanskog i franjevački samostan. Ljudi su podigli barem kip svojem patronu i skupljali se oko njega kao oko jezgre buduće obnove. Odmah pred nama je srušeni most. Prekid komunikacije s drugom obalom. Na travnatom otoku ostao je još jedan »odžak Zrinskih« u tuđini. Kostajnica je imala stari grad samo u svojem grbu, no do utvrde se nije moglo. Navirivanje u Bosnu ostavilo je mučan dojam. Na trošnoj kuli Zrinskoga grada bode oči i boli dušu srpska zastava. A uši su već ravnodušne na treštanje »narodnjačke kuruze«.

Te, 1995., godine samo sam prošla kroz ono što je ostalo od Hrvatske Kostajnice. No nikada nisam požalila što sam se otputila u sva ona naša izranjena, tužna, ružna i zapuštena mjesta. Neka su i takva, ali *nikada* ne smiju postati napuštena, zanemarena, zaboravljena. Jer, kao što napisa o stalnim ratovima izubijanoj Baniji majstor riječi Matko Peić: »Zimi, prošarice snijega od Zrinske gore do Volinje ... sjećaju na zavoje ranjenika ... Banija ne odgaja samo popravnim domom u Glini zločeste maloljetnike, nego popravlja i zločeste punoljetnike koji ne mogu vjerovati da domovinu treba voljeti i onda kad joj je zimski pejzaž umjesto na lakiranu razglednicu sa čistim snijegom, nalik čak i na pregaču mesara.«

»Postolujno« putovanje po Baniji (ništa manje hrvatskoj nego, kako misle da se sada »mora«, po Banovini) isplatilo se već i kao orijentir prema kojem će se mjeriti sve buduće slike »te krvave haljine«. Bio je sunčan, ne prevruć kasnoljetni dan kada smo odlučili (ne mi, Franjo Josip, nego moj muž i ja) ponovno posjetiti Kostajnicu. Sada i Hrvatsku i Bosansku, zatim Srpsku (pa danas opet samo Kostajni-

cu). Naime, popravljen je most preko Une, potkraj ljeta 2002. otvoren je putnički granični prijelaz, a ono što nas je najviše privlačilo bio je stari grad Zrinskih i cijeli otočić, opet u sastavu Republike Hrvatske. No prije mosta, na štandu tjedne tržnice, rukom pisan natpis, tako netipičan za tradicionalnu Baniju: »Nađen ručni sat. Podići ovdje iduće srijede.« A nekad je glavni sport bio da sin ukrade ocu kapu s glave, a da ovaj to ne primijeti. *O tempora, o mores!*

Dopješačili smo do utvrde. Vrijedni ljudi počeli su čistiti unutrašnjost od korova i šiblja danas nepopularnim »radnim akcijama« (jer to tako podsjeća na socijalizam), no ne bi nam škodilo malo od njihova poleta i želje da se što popravi, dotjera, uljepša i očisti bez čekanja na »investicijske injekcije«. Na otoku travnato nogometno igralište

Stari grad u Kostajnici

i nekoliko kuća, razorenih. No ljudi i tu čiste ruševine, rade i grade. A onda kontejneri – zajednička pogranična točka s hrvatskom i bosanskohercegovačkom policijom i carinom. I jedni i drugi su pristojni, pomalo nespretni. Još razgovaraju s ljudima kao da smo na korzu. Muž me upozorava na oznake na rukavu BiH službenika. Ovdje su predstavnici policije i carine BiH, a ne Republike Srpske, u koju zapravo ulazimo. U parku na ulazu u Srpsku Kostajnicu vidimo policajce s orlovima na rukavima. I nezaobilaznog odojka na ražnju. Bio je već lijepo pečen, rumen, no još se malo cvrlljio. Uz lelek kavanske pjesme i, reklamirane, banjalučke ćevape (valjda su trčali za banjalučkima, ali ih još nisu stigli). U istom su parku na okupu spomenici žrtvama svih ratova. I zadnjega, koji ovdje zovu Otadžbinski. Neki tobožnji slavoluk od, čini mi se, umjetnoga tamnosivog mramora. Ružan, oštih bridova. A onda se nudi sveprisutni *šoping* – voćni sirupi kričavih boja, deterdženti, građevinski materijal. Sve nabacano, bez reda i ispred dućana i u dućanu. No navale kupaca nema. Tu i tamo netko uprti na bicikl koju vrećicu – i to je sve. Pokoja zaostala tipična bosanska kuća »na četiri vode«, a do nje oronuo užas socijalističke »novogradnje«. Nigdje znaka popravljanja, samo do prizemlja lažno blještavilo bogačkih dućana i birtija. Kasaba. Kontrast koji se vidi preko Une (dominira obnovljen samostan i crkva sv. Ante sa zvonikom) zove nas da pohitamo kući. Odojak je i dalje zanosno mirisao, sigurno bismo prošli upola jeftinije da smo tu jeli, no svjesno smo se uputili na vrh Djeda, brda iznad Hrvatske Kostajnice; neka nešto zarade naši ugostitelji. Htjela sam poduprijeti i trikotažu »Pounje« kupnjom nekoliko pari gaća u tvorničkom dućanu »Plavi cvijet«, no već je bio zatvoren. Ni ponovni pokušaj 2012. godine nije urodio plodom. Valjda mi je suđeno da iz Kostajnice ne odem s novim gaćama. Na Djedu drvena skandinavska kuća, dar (finske? švedske? norveške?) vlade, nadomjestila je porušeni zidani objekt.

Djed je priča za sebe. Mogao bi štošta naučiti i birokrate u Ministarstvu prosvjete i svekoliko učiteljstvo. Jer i opet je jedan vizionarski pojedinac, bez plaćenih dodatnih radnih sati, učinio za »daleka neka pokoljenja« nešto čime Kostajnica danas mami svoje prve turiste – a to je kestenijada na tom brdu s početka listopada. Davorin Trstenjak deset je godina radio kao učitelj u Kostajnici (1889–1899) i

Stari grad Zrinskih usred Une

s *učenicima* 1892. počeo kao pedesetjednogodišnjak krčiti šikaru i uređivati mjesno šetalište na Djedu, sadeći borove i jele. Želio je da đaci uče i radeći, razvijajući pritom estetske i moralne vrijednosti, a učitelj da svojim radom pridonosi općem prosvjećivanju naroda i njegovu boljitku. Danas je Trstenjakov rad na pošumljavanju i uređenju Djeda te školskoga vrta vjerojatno i učiteljima, a pogotovo učenicima, nezamisliv. Pobunili bi se, koliko poznajem prilike u školama, i roditelji (»pa neće naša djeca valjda badava nekomu kopati, čistiti, nešto raditi ...«). No rad tih učiteljsko-učeničkih ruku prije više od 100 godina itekako je stvaran (a bio je koristan i »eksploatiranim« učenicima): daje plodove i danas, a Kostajnici su upravo kesten (kostanj, kostajn) u njezinu imenu i kestenove šume na Djedu temelj turizma kojemu teži. Secesijski obnovljen trbušasti hotel »Central« (hvala Bogu da nisu podigli neku betonsku gromadinu) pokazao nam je – poslije se pokazalo – sam gradonačelnik. Nismo

bili najavljeni niti smo mu poznati. Učinio bi to za svakoga. Želi da grad bude što ljepši, pa u obnovi *sluša* savjete restauratora. Nešto je starina prijašnja glupost (toga nam ne fali) upropastila, nešto oružje razorilo, no vrlo je važno ne upropastiti ono što je još ostalo.

U zalaz sunca napili smo se vode iz stare tekije (jamstvo da ćemo opet doći – i došli smo). Kostajnicu smo napustili preko Čukura, sela na uzvisini gdje je spomenik poginulom snimatelju Gordanu Ledereru. Odatle je najljepši pogled na obje Kostajnice i Unu među njima. Odakle li je u slijepoj mržnji 1991. upućen snajperski metak da ugasi snimateljsko oko istančano za ljepotu? Hvatala se magla, poput one u Mihanovićevim stihovima: »Magla, što li, Unu skriva?« Stih me vukao i dalje: »Veseli se, tužna mati / Padoše ti verli sini / Ko junaci, ko Horvati / Ljaše kervcu domovini!« Gordanovoj majci i tolikim drugim majkama slaba utjeha. Ostaje samo tuga. I nujna, bolno lijepa Gordanova banijska praskozorja.